

กฎหมายที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร
ตอนที่ ๓ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒

นางสนธิกาญจน์ เพื่อนสงคราม
วิทยากรชำนาญการพิเศษ
กลุ่มงานกฎหมาย ๒ สำนักกฎหมาย

บทความใช้เพื่อการนำออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา
รายการเจตนารมณ์กฎหมาย
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

กฎหมายที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร
ตอนที่ ๓ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒

สนธิกาญจน์ เพื่อนสงคราม
วิทยากรชำนาญการพิเศษ
ผู้เรียบเรียง

บทนำ

ด้วยพืชเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มนุษย์รู้จักนำพืชมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ทั้งการนำมาเป็นอาหาร เครื่องประดับ ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เมื่อมนุษย์รู้จักการใช้ประโยชน์และมีความต้องการพืชมากขึ้น จึงทำให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาสายพันธุ์ของพืชเพื่อให้มีคุณสมบัติที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการช่วยเพิ่มผลผลิต พัฒนาพันธุ์พืชชนิดใหม่ๆ และสามารถขยายพันธุ์ได้เป็นจำนวนมาก และเมื่อมีการจำหน่ายขยายพันธุ์พืชไปแล้ว ผู้ซื้อยังสามารถนำส่วนขยายพันธุ์เหล่านั้นไปขยายพันธุ์ต่อได้อีกโดยไม่จำกัดจำนวน จึงก่อให้เกิดแนวความคิดในการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชชนิดต่างๆ ที่ได้รับการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้มีการคิดค้น วิจัย มีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการปรับปรุงพันธุ์พืช ซึ่งเมล็ดพันธุ์เป็นเรื่องที่สำคัญและเกิดการสูญหายไปอย่างรวดเร็วในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา จากเดิมที่ไทยเคยมีพันธุ์กว่า ๑๐๐,๐๐๐ ชนิดพันธุ์ที่เก็บตัวอย่างพันธุ์ได้ โดยในปัจจุบันพื้นที่ประมาณ ๘๐ เปอร์เซ็นต์ปลูกข้าวเพียง ๕ สายพันธุ์ เมล็ดพันธุ์พื้นเมืองที่เคยแพร่หลายในหมู่เกษตรกรรายย่อยค่อยๆ ลดความหลากหลายลงเรื่อยๆ ขณะที่เมล็ดพันธุ์ที่บริษัทการเกษตรขนาดใหญ่เป็นผู้ผลิตกลับครองตลาดอยู่ไม่กี่ราย^๑ พันธุ์พืชพื้นเมืองเป็นพันธุ์พืชที่แม้ว่าจะใช้ประโยชน์ได้ดีแต่จะมีความเฉพาะเจาะจงในพื้นที่แหล่งกำเนิด แต่หากมีการนำพันธุ์พืชพื้นเมืองเหล่านี้มาทำการปรับปรุงพันธุ์ให้ดีขึ้น จะใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชนั้นได้สูงขึ้น ให้ผลผลิตมีคุณภาพดี มีปริมาณมาก มีความทนทาน ที่สร้างมูลค่าได้อย่างมหาศาล^๒ เมล็ดพันธุ์หรือพืชพันธุ์ดีเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเพาะปลูกพืช เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเพิ่มปริมาณและคุณภาพของผลผลิต สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารได้ ดังนั้น การปรับปรุงพันธุ์พืช เพื่อให้ได้พันธุ์ดีและมีความหลากหลายเพิ่มขึ้นจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพื่อเป็นทางเลือกให้เกษตรกรได้นำพันธุ์พืชที่มีความเหมาะสมกับสภาพอากาศและสภาพพื้นที่มาใช้ทำการเกษตรในพื้นที่นั้นๆ ตรงกับความต้องการของตลาด และมีปริมาณที่เพียงพอไม่ขาดแคลน อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงพันธุ์พืชที่ประสบความสำเร็จจนได้พันธุ์ดีออกสู่ตลาดต้องใช้ทั้งความรู้ความสามารถ ใช้เทคโนโลยี รวมทั้งยังมีค่าใช้จ่ายที่ต้องลงทุน ถึงแม้ว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชจะมีผลบังคับใช้ไปแล้ว แต่ในส่วนของ การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ ซึ่งเป็นเรื่องของทรัพย์สินทางปัญญา การจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ และสิทธิที่พึงจะได้รับ ยังไม่เป็นที่เผยแพร่และเข้าใจกันอย่างกว้างขวาง พันธุ์พืชถือได้ว่าเป็นฐานรากสำคัญของการผลิตทางการเกษตร จึงมีคำกล่าวที่ว่า หากผู้ใดยึดครองพันธุ์พืช ผู้นั้นย่อมครอบครองการเกษตรและความมั่นคงทางอาหารของโลกได้ในอดีตพันธุ์พืชอยู่ในมือของเกษตรกร โดยเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว เกษตรกรจะแบ่งส่วนหนึ่งมาเป็นเมล็ดพันธุ์

^๑ ประชาไท, เดลินิวส์ภาพ : ความมั่นคงทางอาหารกับรางวัลพ.ร.บ.คุ้มครองเมล็ดพันธุ์ฉบับใหม่, <https://prachatai.com/journal/2018/02/75474> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).

^๒ รุจินันท์ วาธีวัฒน์รัตน์, มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองเกษตรกร กรณีศึกษาการแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, D:/Users/parliament/Downloads/tci_admin,+Journal+manager,+8-23% 20(4).pdf (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).

พืชเพื่อปลูกต่อในฤดูปลูกหน้า รวมทั้งแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านในชุมชนหรือระหว่างชุมชน^๓ ซึ่งในช่วงการเกิดภาวะวิกฤติ COVID -19 ที่ผ่านมา สิ่งที่เราเห็นได้ชัดเจน คือ การให้ความสำคัญเรื่องความมั่นคงทางอาหารและเมล็ดพันธุ์ หลายคนเริ่มหันมาปลูกและแบ่งปันเมล็ดพันธุ์และผลผลิตให้กันและกัน การเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อปลูกต่อและส่งต่อกันเป็นวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย จึงมีการเรียกร้องเรื่องการขอรับการคุ้มครองสิทธิในพันธุ์พืชที่ทำการปรับปรุงหรือพัฒนา เพื่อกระตุ้นและส่งเสริมให้มีการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ความสำคัญและความจำเป็นของการคุ้มครองพันธุ์พืช

การพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นกิจกรรมที่เคียงคู่กับมนุษย์มาตั้งแต่ยุคอดีตกาล อาจกล่าวได้ว่าเมื่อมนุษย์รู้จักการนำพืชมาใช้ประโยชน์ก็ได้เริ่มมีการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชนับแต่นั้นเป็นต้นมา แต่เดิมการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชมีการใช้วิธีการที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก เช่น การนำเอาพันธุ์พืชในสายพันธุ์ที่ใกล้เคียงมาผสมข้ามสายพันธุ์ โดยมุ่งหมายว่าจะได้มาซึ่งสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณสมบัติดีขึ้นกว่าเดิม แต่การพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชด้วยวิธีการเช่นนี้ต้องใช้เวลาอันยาวนานในการควบคุมคุณสมบัติของพันธุ์พืชให้เป็นไปตามที่ต้องการ ซึ่งนับเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืช การปรับปรุงพันธุ์พืชให้มีคุณสมบัติดีขึ้นได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษยชาติอย่างมหาศาล เพราะเมื่อพืชมีคุณสมบัติขึ้นก็จะช่วยให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้ และหากการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นการพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ที่มีความสวยงามมากยิ่งขึ้น ก็จะทำให้พันธุ์พืชนั้นมีคุณค่าในทางสุนทรียภาพ แต่พืชเป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถนำมาขยายพันธุ์ได้เป็นจำนวนมาก ดังนั้นเมื่อมีการจำหน่ายส่วนขยายพันธุ์พืชไปแล้ว ผู้ซื้อสามารถนำเอาส่วนขยายพันธุ์เหล่านั้นไปขยายพันธุ์ต่อได้อีกโดยไม่จำกัด จึงเกิดการเรียกร้องให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืชจากนักปรับปรุงพันธุ์ การพัฒนาพันธุ์พืชยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในหลายๆ ด้าน เช่น ยารักษาโรค ดังนั้น การพัฒนาพันธุ์พืชจึงอาจสร้างมูลค่าหรือผลประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ให้แก่เจ้าของได้อีกด้วย^๔

แนวความคิดในการคุ้มครองพันธุ์พืช

การแลกเปลี่ยนทรัพยากรชีวภาพเริ่มขึ้นมาช้านาน ผ่านการเดินทางและการถวายเป็นเครื่องบรรณาการแก่กษัตริย์ในยุคโบราณ ย้อนไปเมื่อครั้งที่มาร์โค โปโล เดินทางจากเวนิสไปจีน คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส เดินทางไปพบดินแดนใหม่ กระทั่งได้มีการนำเอาเครื่องเทศและชาออกจากประเทศสเปนไปขายหรือแลกเปลี่ยนดินแดนใหม่หรืออาณานิคม ดา กามา เดินทางไปถึงอินโดนีเซียและพบเกาะเครื่องเทศ รวมทั้งกับต้นคูกที่เป็นผู้ค้นพบทวีปออสเตรเลีย ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีการเดินทาง การขนส่งทางบก เจริญก้าวหน้ามากขึ้น การค้าระหว่างประเทศก็เป็นไปได้โดยสะดวกมากขึ้น การนำเข้าส่งออกพืชพันธุ์ต่าง ๆ จากประเทศหนึ่งไปยังประเทศหนึ่งเริ่มมีเพิ่มขึ้น แต่แนวคิดในการคุ้มครองพันธุ์พืชยังไม่แพร่หลาย เนื่องจากมีความเห็นตรงกันว่า การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเป็นสิทธิของมนุษยชาติ เนื่องจากทรัพยากรพันธุกรรมพืชเป็นมรดกร่วมกันของมนุษยชาติ (Common Heritage of Mankind) ไม่ว่าจะนำไปใช้ในทางการค้าหรือไม่ก็ตาม แต่เมื่อเทคโนโลยีชีวภาพเจริญมากขึ้น โจรสลัดชีวภาพก็เริ่มเกิดขึ้นตามมา โดยใช้วิธีการที่ไม่ซับซ้อน คือ ลักลอบนำพันธุ์พืชหายากออกจากประเทศหนึ่งมายังประเทศตนเอง หรือการใช้เทคโนโลยีชีวภาพช่วยในการผสมข้ามพันธุ์ รัฐจึงเริ่มมีแนวความคิดที่จะปกป้องคุ้มครองพันธุ์พืชของตนโดยยึดโยงไว้กับหลักอธิปไตยเหนือดินแดน โดยกฎหมายระหว่างประเทศรับรองอำนาจ

^๓ วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, ปฎิรูปเกษตรกรรมเพื่อความมั่นคงทางอาหาร : บทวิเคราะห์และปฏิบัติการทางนโยบาย, ๑๓.

^๔ ทัดชญา เศรษฐชนะกฤต, “การให้ความคุ้มครองพันธุ์พืช ศึกษากรณีร่างข้อตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างสหรัฐกับประเทศไทย”, (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, ๒๕๕๔), ๓๘ – ๓๙, <https://repository.au.edu/server/api/core/bitstreams/1b77fbf20-4c4e-45ad-88da-89caec6b950c/content> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๕).

รัฐเหนือพันธุ์พืชในฐานะสิทธิอธิปไตย (Sovereign Right) มิใช่อำนาจอธิปไตย (Sovereignty) ทั้งนี้ เนื่องจากสิทธิอธิปไตยนั้นครอบคลุมไปถึงบรรดาทรัพยากรชีวภาพที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจจำเพาะและเขตต่อเนื่องด้วย ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ต่อมาแนวคิดในเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาเริ่มพัฒนามากขึ้น นักกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาจึงเกิดความคิดที่จะให้การคุ้มครองกระบวนการคิดค้นและพันธุ์พืชใหม่ที่เป็นผลผลิตเพื่อประโยชน์ของผู้คิดค้นปรับปรุงพันธุ์ โดยอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่านักปรับปรุงพันธุ์พืชได้ลงทุนลงแรง เสียเวลาในการวิจัยและพัฒนาไปไม่น้อย ควรที่จะได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสมจากผู้ที่ต้องการนำพันธุ์ใหม่ที่คิดค้นไปเพาะปลูกขยายพันธุ์ต่อไป^๔ การปรับปรุงพันธุ์พืชแต่เดิมนั้น เกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่จะให้มีปริมาณอาหารที่เพียงพอแก่ประชากรโลก ดังนั้น การปรับปรุงพันธุ์พืชในช่วงแรกจึงเน้นไปที่พืชที่ใช้เป็นอาหารหลัก ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ข้าวสาลี มันฝรั่ง เป็นต้น และต่อมาความก้าวหน้าทางวิทยาการอันเกี่ยวกับเทคโนโลยีชีวภาพเริ่มมีความสำคัญต่อการปรับปรุงและพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ๆ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์เป็นอย่างมากในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร รัฐจึงเริ่มมีแนวคิดหวงกั้นทรัพยากรชีวภาพที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศของตนตามหลักอธิปไตยถาวรเหนือทรัพยากรธรรมชาติ การนำพืชพื้นเมืองไปพัฒนาต่อจนได้พันธุ์ใหม่นั้น รัฐผู้เป็นเจ้าของพันธุ์พืชดั้งเดิมควรได้รับประโยชน์ตอบแทนจากนักปรับปรุงพันธุ์พืชด้วยเช่นกัน ฉะนั้น แนวความคิดในการคุ้มครองพันธุ์พืช จึงเป็นเรื่องที่แต่ละประเทศให้ความสนใจและถูกให้ความสำคัญ เพราะเป็นประโยชน์ในการสนับสนุนให้มีการค้นคิดให้เกิดพันธุ์พืชใหม่ให้มีมากขึ้น

อนุสัญญาที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๕๒

๑. อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (International Convention for Protection of New Varieties of Plants) หรือ อนุสัญญาอุโปฟ

ภาคการเกษตรในปัจจุบันเกิดการพัฒนารวดเร็ว มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ เพื่อเพิ่มจำนวนผลผลิต และมีการถูกกำหนดด้วยความต้องการของตลาด จึงทำให้ประเทศพัฒนาแล้วหลายๆ ประเทศ เช่น สหภาพยุโรป เรียกร้องให้ประเทศกำลังพัฒนาเข้าเป็นภาคีสมาชิกหรือปฏิบัติตามหลักการของอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (International Convention for Protection of New Varieties of Plants) หรือ อนุสัญญาอุโปฟ (UPOV Convention) ปี ๑๙๙๑ เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นธรรมทางการค้า และเป็นหลักประกันการลงทุนของบริษัทนักปรับปรุงพันธุ์พืช ตลอดจนเป็นการคุ้มครองสิทธิและสร้างแรงจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชคิดค้นพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ๆ อนุสัญญาอุโปฟ จัดทำขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๖๑ โดยเป็นข้อตกลงด้านทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่งซึ่งให้สิทธิแก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชในการใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชใหม่ที่ตนปรับปรุง เพื่อเป็นการจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชคิดค้นพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ๆ รวมถึงเป็นกรอบให้ประเทศสมาชิกคุ้มครองพันธุ์พืชในรูปแบบใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตามประเทศที่เป็นสมาชิกส่วนใหญ่จะเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางพันธุ์พืชไม่มากนัก และมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการทำเกษตร แต่มีการลงทุนในการวิจัยและพัฒนาในสินค้าเกษตร โดยที่ผ่านมาได้ถูกปรับปรุงแล้วจำนวน ๓ ครั้ง คือ ในปี ค.ศ. ๑๙๗๒ ค.ศ. ๑๙๗๘ และ ค.ศ. ๑๙๙๑ ตามลำดับ ซึ่งการปรับปรุงในแต่ละครั้งอนุสัญญาฯ จะให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิแก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ที่ตนปรับปรุงขึ้น สำหรับสาระสำคัญของอนุสัญญาฯ ปี ๑๙๙๑ มีดังนี้

๑. นักปรับปรุงพันธุ์มีสิทธิใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์จากทุกส่วนของพันธุ์พืชใหม่ที่ตนปรับปรุงขึ้น ทั้งส่วนขยายพันธุ์ ผลผลิต และผลิตภัณฑ์

^๔ รัชนิกร ลาภวนิชชา พรหมศักดิ์, “ระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ : มุมมองเชิงกฎหมายเปรียบเทียบ,” วารสารนิติศาสตร์ ๔๗, ฉ.๓ (กันยายน ๒๕๖๑) : ๖๘๕ – ๖๘๖, <https://so51.tcithaijo.org/index.php/tulawjournal/article/view/196183/136378> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๕).

๒. พันธุ์พืชใหม่จะต้องมีลักษณะของความใหม่ ความแตกต่าง ความสม่ำเสมอ และความคงตัวของลักษณะประจำพันธุ์

๓. อายุการคุ้มครอง ๒๐ - ๒๕ ปี

๔. ให้การคุ้มครองแก่พันธุ์พืชใหม่ทุกชนิดโดยไม่ต้องมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องรับรอง

๕. นักปรับปรุงพันธุ์มีสิทธิในการผลิตซ้ำ ปรับสภาพ เก็บรักษา จำหน่าย นำเข้าและส่งออกในพันธุ์พืชใหม่

๖. จำกัดสิทธิเกษตรกรในการใช้พันธุ์พืชใหม่ในเชิงพาณิชย์ เช่น การปลูกต่อเพื่อจำหน่าย หรือ แลกเปลี่ยนกับเกษตรกรรายอื่น^๖

วัตถุประสงค์ของอนุสัญญาฯ ฉบับนี้ คือ ประเทศสมาชิกต้องให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชใหม่ด้วยการให้สิทธิเด็ดขาดแก่นักปรับปรุงพันธุ์ในการที่จะได้ค่าตอบแทนจากการลงทุนในการปรับปรุงพันธุ์พืช เพื่อสร้างแรงจูงใจให้แก่ นักปรับปรุงพันธุ์พืชในการพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ และเพื่อเป็นการรับรู้ถึงสิทธิในทางศีลธรรมของนักปรับปรุงพันธุ์ที่ได้ใช้ความวิริยะ อุตสาหะในการปรับปรุงพันธุ์พืชขึ้นมาใหม่^๗

ปัจจุบันอนุสัญญาฯ มีสมาชิกทั้งหมด ๗๔ ประเทศ ในจำนวนนี้มี ๒๘ ประเทศที่เป็นประเทศกำลังพัฒนา ในอาเซียนมี ๒ ประเทศที่เข้าร่วม ได้แก่ เวียดนามและสิงคโปร์ ขณะที่มาเลเซีย บรูไน อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ได้แสดงความจำนงที่จะเข้าร่วมอนุสัญญานี้ ส่วนประเทศไทยยังไม่ได้เป็นสมาชิกของอนุสัญญาฯ ปี ๑๙๙๑ ซึ่งประเทศที่จะเข้าร่วมสัญญาใหม่หลังปี ๑๙๙๙ จะต้องเป็นสมาชิกอนุสัญญาฯ ปี ๑๙๙๑ ด้วย ซึ่งมีความเข้มงวดมากกว่า^๘ โดยในส่วนของ การดูแลเรื่องการคุ้มครองพันธุ์พืชจะมีพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มาใช้บังคับและได้นำหลักการของอนุสัญญาฯ ปี ๑๙๘๗ ซึ่งประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกเมื่อปี ๑๙๗๘ มาประยุกต์ให้เข้ากับบริบททางการเกษตรของประเทศ ซึ่งกำหนดให้มีขอบเขตการคุ้มครองครอบคลุมพันธุ์พืช ๔ ประเภท ได้แก่ ๑. พันธุ์พืชใหม่ ๒. พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ซึ่งให้การคุ้มครองเชิงทรัพย์สินทางปัญญา ๓. พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และ ๔. พันธุ์พืชป่า ซึ่งให้การคุ้มครองเชิงอนุรักษ์

อนุสัญญาฯ ปี ๑๙๙๑ ได้รับการแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์พืชให้มากขึ้นจากอนุสัญญาฉบับก่อนๆ เนื่องจากมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีชีวภาพ มีการเปิดกว้างของระบบการค้าเสรีจากการจัดตั้งองค์การการค้าโลก มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อเพิ่มสิทธิในพันธุ์พืชใหม่ของนักปรับปรุงพันธุ์พืชให้มากขึ้นจนมีระดับใกล้เคียงกับสิทธิตามกฎหมายสิทธิบัตร ซึ่งจะทำให้ประเทศที่มีต้นทุนการผลิตทางการเกษตรสูงกว่าสามารถหาประโยชน์จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาชดเชยรายได้จากการจำหน่ายผลิตผล และยังทำให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชสามารถแสวงหาประโยชน์จากพันธุ์พืชใหม่ที่นักเทคโนโลยีชีวภาพนำไปต่อยอดสร้างพันธุ์พืชที่ต่างไปได้^๙

^๖ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, ทรัพย์สินทางปัญญาของสหภาพยุโรป : อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV 1991), <https://api.dtn.go.th/files/v3/5cff756b1ac9ee073b7bec21/download> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).

^๗ วันเฉลิม จันทรากุล, ความมั่นคงด้านอาหารของไทยภายใต้สัญญา UPOV 1991, วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์ ๒๒ ฉ. ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๒๒๔, ysawita, +{ \$userGroup }, +วิชาการ_21_247105_วันเฉลิม++จันทรากุล+OK (8).pdf. (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).

^๘ ธนาคารกรุงเทพ, UPOV 1991 เกษตรไทยได้ - หรือเสีย, <https://bangkokbanksme.com/en/upov1991-thai-agriculture-cptpp> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๕).

^๙ เรื่องเดียวกัน, ๒๒๔.

จึงเห็นได้ว่า หากประเทศไทยเข้าเป็นภาคีหรือปฏิบัติตามอนุสัญญาฯ ปี ๑๙๙๑ จะก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ ได้แก่

๑. เป็นการสร้างแรงจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชของไทยคิดค้นพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดความก้าวหน้าทางนวัตกรรม

๒. มีระบบกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชที่เป็นสากล ซึ่งจะสร้างความเชื่อมั่นให้นักลงทุน บริษัทเมล็ดพันธุ์เข้ามาลงทุนในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น และสอดคล้องกับนโยบายที่ประเทศไทยจะเป็นศูนย์กลางพันธุ์พืชของอาเซียน

ขณะเดียวกันการเข้าเป็นภาคีหรือปฏิบัติตามอนุสัญญาฯ ปี ๑๙๙๑ ก็ก่อให้เกิดผลเสียหลายด้าน ได้แก่

๑. การให้สิทธิแก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชมากเกินไป ก็อาจก่อให้เกิดการผูกขาดของธุรกิจผู้ผลิตพันธุ์พืชรายใหญ่

๒. การเข้ามาใช้ทรัพยากรพันธุ์พืชในไทยของบริษัทเมล็ดพันธุ์ข้ามชาติก็อาจทำให้ขาดการแบ่งปันผลประโยชน์ต่อชุมชน จนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของเกษตรกร ความมั่นคงทางอาหาร ความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๑๐}

๒. การเข้าร่วมความตกลงที่ครอบคลุมและก้าวหน้าสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Comprehensive and Progressive Agreement of Trans - Pacific Partnership - CPTPP)

ความตกลง CPTPP (Comprehensive and Progressive Agreement of Trans - Pacific Partnership) หรือ ความตกลงที่ครอบคลุมและก้าวหน้าสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก ความตกลงนี้ริเริ่มกันมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๔ มีชื่อเดิมว่า TPP (Trans - Pacific Partnership) โดยมีสมาชิกทั้งหมด ๑๒ ประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๖๐ สหรัฐอเมริกาได้ถอนตัวออกไป ประเทศสมาชิกที่เหลือจึงตัดสินใจเดินทางความตกลงต่อโดยใช้ชื่อใหม่ว่า CPTPP^{๑๑} โดยที่เป็นการตกลงการค้าเสรีที่ครอบคลุมในเรื่องการค้า การบริการ และการลงทุน เพื่อสร้างมาตรฐานและกฎระเบียบร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิก ทั้งในประเด็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา มาตรฐานแรงงาน กฎหมายสิ่งแวดล้อม รวมถึงกลไกแก้ไขข้อพิพาทระหว่างรัฐบาลและนักลงทุนต่างชาติ^{๑๒} นอกจากนี้ CPTPP ยังถือเป็นหนึ่งในข้อตกลงทางการค้าเสรี (FTA) สมัยใหม่ที่ข้อตกลงครอบคลุมมากกว่าด้านการค้า การลงทุน แต่ขยายขอบเขตไปถึงภาคบริการ การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ดังนั้น การเข้าร่วม CPTPP จึงเป็นการเปิดโอกาสทางการค้าและการลงทุนให้กับประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคการเกษตรที่มีข้อบัญญัติให้ประเทศสมาชิกที่เข้าร่วม CPTPP ต้องมีการเข้าร่วมในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ด้วย

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, ๒.

^{๑๑} คณะกรรมาธิการการต่างประเทศ สภาผู้แทนราษฎร, สรุปผลการประชุม คณะกรรมาธิการการต่างประเทศ สภาผู้แทนราษฎร, https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/25_foreign/ewt_dl_link.php?nid=361&filename=index (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).

^{๑๒} กรุงเทพธุรกิจ, CPTPP คืออะไร ทำไมเราต้องสนใจเรื่องนี้, <https://www.bangkokbiznews.com/business/877992> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).

๓. อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity - CBD)
เป็นความตกลงด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีเจตนารมณ์ให้รัฐบาลทุกประเทศเคร่งครัด
ต่อการรักษาวิสัยสิ่งแวดล้อมที่ครอบคลุมการอนุรักษ์ทั้งพันธุกรรม ชนิด พันธุ์ และระบบนิเวศ

วัตถุประสงค์ของอนุสัญญา คือ

๑. อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

๒. การใช้ประโยชน์องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

๓. การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม

ประเทศไทยได้ลงนามให้การรับรองอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ในระหว่าง
การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๓๕ ณ กรุง ริโอ เดอจาเนโร
สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล และให้สัตยาบันต่ออนุสัญญา เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๖ และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่
๒๙ มกราคม ๒๕๔๗ ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นประเทศภาคีอนุสัญญาฯ ในลำดับที่ ๑๘๘

องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

๑. ความหลากหลายทางพันธุกรรม (genetic diversity) เช่น ความแตกต่างของสปีชีส์และสีของ
ขนนก ความหลากหลายของสายพันธุ์ข้าว เป็นต้น

๒. ความหลากหลายของชนิดหรือชนิดพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต (species diversity) เป็นความหลากหลาย
ของชนิดสิ่งมีชีวิต (species) ที่มีอยู่ในถิ่นอาศัยพื้นที่หนึ่ง

๓. ความหลากหลายของระบบนิเวศ (ecological diversity) เป็นความหลากหลายของแหล่ง
ที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตมากมาย เช่น ป่าไม้ ทะเล มหาสมุทร เป็นต้น^{๑๓}

นอกจากวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาฯ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว อนุสัญญาฯ ฉบับนี้ยังได้กำหนดให้ประเทศ
ภาคีสมาชิก ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดทรัพยากรพันธุกรรมมีพันธกรณีที่ต้องจัดหาทรัพยากรพันธุกรรมให้แก่ประเทศ
ที่จะเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม โดยประเทศเจ้าของทรัพยากรจะเป็นการเอื้ออำนวยแก่ผู้เข้าถึง และผู้เข้าถึง
ต้องดำเนินการวิจัยทางวิทยาศาสตร์โดยให้ประเทศเจ้าของทรัพยากรได้มีส่วนร่วมในการวิจัยอย่างเต็มที่ กรณี
การเข้าถึงเพื่อการพาณิชย์และอื่น ๆ ประเทศผู้เข้าถึงมีหน้าที่ต้องออกกฎหมายและกฎระเบียบภายในประเทศ
ให้สอดคล้อง และเอื้ออำนวยให้เกิดการแบ่งปันอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมกัน^{๑๔}

ฉะนั้น การเข้าร่วมเป็นสมาชิกอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ การเข้า
ร่วมความตกลงที่ครอบคลุมและก้าวหน้าสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก รวมถึงอนุสัญญาว่าด้วย
ความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยนั้น จึงควรที่จะพิจารณาความพร้อมภายในประเทศอย่างรอบด้าน
คำนึงถึงผลดี ผลเสีย ประโยชน์ที่เกษตรกรจะได้รับ เพื่อป้องกันมิให้เกษตรกรเกิดความเสียหาย ลูกกรดรอนสิทธิ
ในด้านต่างๆ เช่น ราคาเมล็ดพันธุ์ การนำพันธุ์พืชไปปลูกต่อ สิทธิเกษตรกร การทำลายความหลากหลาย
ทางชีวภาพ เป็นต้น

^{๑๓} กลุ่มงานวิชาการ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๕ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, แผ่นพับความหลากหลาย
ทางชีวภาพ, [http://academicparo5.dnp.go.th/wp-content/uploads/2020/04/แผ่นพับความหลากหลายทางชีวภาพ
ปรับหน้า.pdf](http://academicparo5.dnp.go.th/wp-content/uploads/2020/04/แผ่นพับความหลากหลายทางชีวภาพ
ปรับหน้า.pdf) (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๕).

^{๑๔} ปฎิเวทย์ ยาวงษ์, เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์พืช, วารสารการเมืองการปกครอง ๑๑ ฉ. ๒
(พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๔) : ๕๖ - ๕๗.

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒

ประวัติความเป็นมาโดยย่อเริ่มมาจากกลุ่มชมรมสมาคมด้านปรับปรุงพันธุ์พืชผลักดันให้กรมวิชาการเกษตรร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่เสนอคณะรัฐมนตรีเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้มีการพิจารณาร่างกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชที่รวมการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองและพันธุ์พืชป่า เข้าไปกับการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ด้วย ซึ่งร่างแล้วเสร็จและคณะรัฐมนตรีรับหลักการในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ จากนั้นได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาในปี พ.ศ. ๒๕๔๒^{๑๔}

ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช มีผู้เสนอด้วยกันทั้งหมด ๕ ร่าง

๑. ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. มีคณะรัฐมนตรี เป็นผู้เสนอ

๒. ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. มีนายชัย ชิดชอบกับคณะ เป็นผู้เสนอ

๓. ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. มีนายประจักษ์ พลเดช เป็นผู้เสนอ

๔. ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. มีนายประเทือง วิจารณ์ปรีชา และนายสุรสิทธิ์ นิติวุฒิวรรักษ์ เป็นผู้เสนอ

๕. ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. มีนายสืบแสง พรหมบุญ กับคณะ เป็นผู้เสนอ

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๑๑๘ ก ลงวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่เป็นการสมควรส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์และพัฒนาพันธุ์พืช เพื่อให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม โดยการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและความคุ้มครองตามกฎหมาย ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน

พระราชบัญญัติฉบับนี้มีด้วยกันทั้งหมด ๖๙ มาตรา แบ่งเป็น ๘ หมวด คือ หมวด ๑ คณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช หมวด ๒ พันธุ์พืช หมวด ๓ การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ หมวด ๔ การคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น หมวด ๕ การคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า หมวด ๖ กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช หมวด ๗ การคุ้มครองสิทธิของผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืช และหมวด ๘ บทกำหนดโทษ

สาระสำคัญ

นิยามศัพท์ที่สำคัญ

“พืช” หมายความว่า สิ่งมีชีวิตในอาณาจักรพืชและให้หมายความรวมถึงเห็ดและสาหร่าย แต่ไม่รวมถึงจุลชีพอื่น

“พันธุ์พืช” หมายความว่า กลุ่มของพืชที่มีพันธุกรรมและลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่สม่ำเสมอ คงตัว และแตกต่างจากกลุ่มอื่นในพืชชนิดเดียวกัน และให้หมายความรวมถึงต้นพืชที่จะขยายพันธุ์ใหม่ให้ได้กลุ่มของพืชที่มีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น

“พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น” หมายความว่า พันธุ์พืชที่มีอยู่เฉพาะในชุมชนใดชุมชนหนึ่งภายในราชอาณาจักรและไม่เคยจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชใหม่ ซึ่งได้จดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น

“พันธุ์พืชป่า” หมายความว่า พันธุ์พืชที่มีหรือเคยมีอยู่ในประเทศตามสภาพธรรมชาติและยังมีได้นำมาใช้เพาะปลูกอย่างแพร่หลาย

^{๑๔} วิชา ธิติประเสริฐและจระศักดิ์ กิรติคุณากร, ระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชในประเทศไทย, วารสารวิชาการเกษตร ๒๑ ฉ. ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๔๖) : ๑๗๒.

“พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป” หมายความว่า พันธุ์พืชที่กำเนิดภายในประเทศหรือมีอยู่ในประเทศซึ่งได้มีการใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลาย และให้หมายความรวมถึงพันธุ์พืชไม่ใช่พันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นหรือพันธุ์พืชป่า

“สารพันธุกรรม” หมายความว่า สารเคมีที่ทำหน้าที่กำหนดลักษณะเฉพาะของสิ่งมีชีวิตโดยสามารถเป็นต้นแบบในการจำลองตนเองและถ่ายทอดไปยังรุ่นต่อไปได้

“การตัดต่อสารพันธุกรรม” หมายความว่า กระบวนการในการนำสารพันธุกรรมที่มีต้นกำเนิดจากสิ่งมีชีวิตทั้งที่เป็นสารพันธุกรรมธรรมชาติ สารพันธุกรรมที่ดัดแปลงจากธรรมชาติ หรือสารพันธุกรรมที่สังเคราะห์ขึ้น ถ้าย้ายเข้าไปรวมหรือร่วมอย่างถาวรกับสารพันธุกรรมเดิมของพืช ทำให้มีลักษณะที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนตามธรรมชาติ

“สภาพทางพันธุกรรม” หมายความว่า องค์ประกอบโดยรวมของข้อมูลพันธุกรรมที่กำหนดการแสดงออกซึ่งลักษณะต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิตร่วมกับสภาพแวดล้อม

“ส่วนขยายพันธุ์” หมายความว่า พืชหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพืชที่สามารถทำให้เกิดพืชต้นใหม่ได้โดยวิธีปกติทางเกษตรกรรม

“นักปรับปรุงพันธุ์พืช” หมายความว่า ผู้ซึ่งทำการปรับปรุงพันธุ์ หรือพัฒนาพันธุ์จนได้พันธุ์พืชใหม่

คณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช

ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานกรรมการ เลขาธิการคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค อธิบดีกรมการค้าภายใน อธิบดีกรมทรัพย์สินทางปัญญา อธิบดีกรมประมง อธิบดีกรมป่าไม้ อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร ผู้อำนวยการศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ ผู้อำนวยการสถาบันการแพทย์แผนไทย ผู้อำนวยการองค์การสวนพฤกษศาสตร์ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งสิบสองคน ในจำนวนนี้จะต้องแต่งตั้งจากเกษตรกรทหคคน นักวิชาการด้านปรับปรุงพันธุ์พืชจากสถาบันการศึกษาหนึ่งคน นักวิชาการด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากสถาบันการศึกษาหนึ่งคน ผู้แทนองค์การพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการเกษตร และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสองคน ผู้แทนสมาคมที่มีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการปรับปรุงพันธุ์และขยายพันธุ์พืช หรือเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์พืชสองคน เป็นกรรมการ และอธิบดีกรมวิชาการเกษตรเป็นกรรมการและเลขานุการ

ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (๑) เสนอแนะรัฐมนตรีในการออกกฎกระทรวงและประกาศ
- (๒) พิจารณา วินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งของอธิบดี เรื่องการคัดค้านสิทธิในพันธุ์พืชใหม่
- (๓) ให้ความเห็นหรือคำแนะนำแก่รัฐมนตรี
- (๔) วางระเบียบเกี่ยวกับการศึกษา ทดลอง วิจัย และปรับปรุงหรือพัฒนาพันธุ์พืช จากพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่าหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชดังกล่าว
- (๕) วางระเบียบเกี่ยวกับการบริหารกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช
- (๖) กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการให้บำเหน็จพิเศษแก่ลูกจ้างหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ให้แก่หน่วยงานต้นสังกัด
- (๗) กำหนดหน่วยงานหรือสถาบันให้มีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบประเมินผลกระทบด้านความปลอดภัยทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อม

พันธุ์พืช

พันธุ์พืชต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) มีความสม่ำเสมอของลักษณะประจำพันธุ์ทางด้านสัณฐานวิทยา สรีรวิทยา หรือ คุณสมบัติอื่นที่เป็นผลเนื่องจากการแสดงออกของสภาพทางพันธุกรรมที่จำเพาะต่อพันธุ์พืชนั้น

(๒) มีความคงตัวของลักษณะประจำพันธุ์ที่สามารถแสดงลักษณะประจำพันธุ์ได้ในทุกครั้งของการผลิตส่วนขยายพันธุ์พืชนั้น เมื่อขยายพันธุ์ด้วยวิธีทั่วไปสำหรับพืชนั้น

(๓) มีลักษณะประจำพันธุ์แตกต่างจากพันธุ์อื่นอย่างเด่นชัด ทางสัณฐานวิทยา สรีรวิทยา หรือ คุณสมบัติอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งเป็นผลเนื่องจากการแสดงออกของสภาพทางพันธุกรรมที่แตกต่างจากพันธุ์พืชอื่น ลักษณะของพันธุ์พืชตาม (๑) ไม่ใช่บังคับกับพันธุ์พืชป่า

การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่

พันธุ์พืชที่จะขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

(๑) เป็นพันธุ์พืชที่ไม่มีการนำส่วนขยายพันธุ์มาใช้ประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นการขายหรือจำหน่ายด้วยประการใด ทั้งในหรือนอกราชอาณาจักรโดยนักปรับปรุงพันธุ์ หรือด้วยความยินยอมของนักปรับปรุงพันธุ์เกินกว่าหนึ่งปีก่อนวันยื่นขอจดทะเบียน

(๒) มีความแตกต่างจากพันธุ์พืชอื่นที่ปรากฏอยู่ในวันยื่นขอจดทะเบียน โดยความแตกต่างนั้นเกี่ยวข้องกับลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อการเพาะปลูก การบริโภค เกษีขกรรม การผลิต หรือการแปรรูป และให้หมายความรวมถึงมีความแตกต่างจากพันธุ์พืช ดังต่อไปนี้ด้วย

(ก) พันธุ์พืชที่ได้รับการจดทะเบียนคุ้มครองไว้แล้ว ไม่ว่าจะในหรือนอกราชอาณาจักรก่อนวันยื่นขอจดทะเบียน

(ข) พันธุ์พืชที่มีการยื่นขอจดทะเบียนในราชอาณาจักรไว้แล้ว และได้รับการจดทะเบียนในเวลาต่อมา พันธุ์พืชใหม่ที่มีผลกระทบอย่างรุนแรงในทางตรงหรือทางอ้อมต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ หรือสวัสดิภาพของประชาชนห้ามมิให้จดทะเบียน พันธุ์พืชใหม่ที่ได้จากการตัดต่อสารพันธุกรรมจะจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ได้ต่อเมื่อผ่านการประเมินผลกระทบทางด้านความปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ หรือสวัสดิภาพของประชาชนจากกรมวิชาการเกษตรหรือหน่วยงานหรือสถาบันอื่นที่คณะกรรมการกำหนด

ผู้ขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ต้องเป็นนักปรับปรุงพันธุ์พืชและมีคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ (๑) มีสัญชาติไทย หรือเป็นนิติบุคคลที่มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศไทย

(๒) มีสัญชาติของประเทศที่ยินยอมให้บุคคลสัญชาติไทย หรือนิติบุคคลที่มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศไทยขอรับการคุ้มครองในประเทศนั้นได้

(๓) มีสัญชาติของประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชที่ประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย

(๔) มีภูมิลำเนา หรือประกอบอุตสาหกรรมหรือพาณิชย์กรรมอย่างจริงจังในประเทศไทยหรือประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชที่ประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย

การขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง คำขอจดทะเบียนต้องมีรายการดังต่อไปนี้

(๑) ชื่อพันธุ์พืชใหม่ และรายละเอียดที่เป็นลักษณะสำคัญของพันธุ์พืชใหม่

(๒) ชื่อนักปรับปรุงพันธุ์พืชซึ่งมีส่วนร่วมในการปรับปรุงพันธุ์ หรือพัฒนาพันธุ์พืชใหม่

(๓) รายละเอียดแสดงที่มาของพันธุ์พืชใหม่ หรือสารพันธุกรรมที่ใช้ในการปรับปรุงพันธุ์หรือพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ ตลอดจนกรรมวิธีในการปรับปรุงพันธุ์พืช โดยต้องมีรายละเอียดที่ทำให้สามารถเข้าใจกรรมวิธีดังกล่าวได้อย่างชัดเจน

(๔) คำรับรองว่าจะส่งมอบส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่ที่ขอจดทะเบียนและสารพันธุกรรมที่ใช้ในการปรับปรุงพันธุ์หรือพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ตาม (๓) ให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อทำการตรวจสอบตามเวลาที่พนักงานเจ้าหน้าที่กำหนด

(๕) ข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ในกรณีที่ใช้พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป หรือพันธุ์พืชป่า หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชดังกล่าวในการปรับปรุงพันธุ์สำหรับใช้ประโยชน์ในทางการค้า

อายุหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่

- พืชที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ภายในเวลาไม่เกินสองปี ให้มีอายุสิบสองปี
- พืชที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ภายในเวลาเกินกว่าสองปี ให้มีอายุสิบเจ็ดปี
- พืชที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ในเวลาก่อนกว่าสองปี ให้มีอายุยี่สิบเจ็ดปี

ขอบเขตสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์ในพันธุ์พืชใหม่

ผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการ ผลิต ขาย หรือจำหน่ายด้วยประการใด นำเข้ามาในราชอาณาจักร ส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือมีไว้เพื่อกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าวซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่

ขอยกเว้นสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์พืช

ไม่ใช่บังคับในกรณีดังต่อไปนี้

- (๑) การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการคุ้มครอง โดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นสวนขยายพันธุ์
- (๒) การศึกษา ค้นคว้า ทดลอง หรือวิจัยเกี่ยวกับพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการคุ้มครอง เพื่อปรับปรุงพันธุ์หรือพัฒนาพันธุ์พืช
- (๓) การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการคุ้มครองซึ่งกระทำโดยสุจริต
- (๔) การเพาะปลูกหรือขยายพันธุ์สำหรับพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการคุ้มครอง โดยเกษตรกรด้วยการใช้สวนขยายพันธุ์ที่ตนเองเป็นผู้ผลิต แต่ในกรณีที่รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการประกาศให้พันธุ์พืชใหม่นั้นเป็นพันธุ์พืชที่ควรส่งเสริมการปรับปรุงพันธุ์ให้เกษตรกรสามารถเพาะปลูกหรือขยายพันธุ์ได้ไม่เกินสามเท่าของปริมาณที่ไดมา
- (๕) การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการคุ้มครอง โดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า
- (๖) การขายหรือจำหน่ายด้วยประการใด นำเข้ามาในราชอาณาจักร ส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือมีไว้เพื่อกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าว ซึ่งสวนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการคุ้มครอง ซึ่งถูกนำออกจำหน่ายโดยผู้ทรงสิทธิหรือด้วยความยินยอมของผู้ทรงสิทธิ

หน้าที่ของผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่

- ผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่ต้องชำระค่าธรรมเนียมรายปีตามอัตราและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง และต้องชำระภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่ได้รับหนังสือสำคัญ และของทุกๆ ปีถัดไป

- ในการขายหรือจำหน่ายด้วยประการใดซึ่งสวนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่ ผู้ทรงสิทธิต้องแสดงเครื่องหมายใหญ่ปรากฏที่สวนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่ ภาชนะบรรจุ หรือหีบห่อของสวนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่

การบริหารจัดการสิทธิ

ผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่จะอนุญาตให้บุคคลใดใช้สิทธิในพันธุ์พืชใหม่ของตน หรือจะโอนสิทธิในพันธุ์พืชใหม่ให้แก่บุคคลอื่นก็ได้

- ในกรณีที่บุคคลหลายคนเป็นผู้ทรงสิทธิร่วมกัน การโอนสิทธิ หรือการอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้สิทธิ จะกระทำได้ก็แต่ด้วยความยินยอมของผู้ทรงสิทธิทุกคน

- การโอนสิทธิหรือการอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้สิทธิ ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่

- การจดทะเบียนการรับโอนสิทธิในพันธุ์พืชใหม่โดยทางมรดกให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น

พันธุ์พืชที่จะขอจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) เป็นพันธุ์พืชที่มีอยู่เฉพาะในท้องที่ใดท้องที่หนึ่งภายในราชอาณาจักรเท่านั้น

(๒) เป็นพันธุ์พืชที่ไม่เคยจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชใหม่

เมื่อได้จดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นของชุมชนใดแล้ว ให้ชุมชนนั้นมีสิทธิแต่ผู้เดียวในการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย ส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือจำหน่ายด้วยประการใดซึ่งสวนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ทั้งนี้ ให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกร หรือสหกรณ์ที่ได้รับหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นเป็นผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้นแทนชุมชนดังกล่าว และไม่ใช้บังคับในกรณีดังต่อไปนี้

(๑) การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครอง โดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นสวนขยายพันธุ์

(๒) การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครอง ซึ่งกระทำโดยสุจริต

(๓) การเพาะปลูกหรือขยายพันธุ์สำหรับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครองโดยเกษตรกร ด้วยการใช้สวนขยายพันธุ์ที่ตนเองเป็นผู้ผลิต แต่ในกรณีที่รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการประกาศให้พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้นเป็นพันธุ์พืชที่ควรส่งเสริมการปรับปรุงพันธุ์ให้เกษตรกรสามารถเพาะปลูกหรือขยายพันธุ์ได้ไม่เกินสามเท่าของปริมาณที่ได้มา

(๔) การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครอง โดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า

การคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า

ผู้ใดเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป พันธุ์พืชป่าหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืช ดังกล่าว เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ทดลอง หรือวิจัยเพื่อประโยชน์ในทางการค้า จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ โดยให้นำเงินรายได้ตามข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ ส่งเข้ากองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

ข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์อย่างน้อยต้องมีรายการดังต่อไปนี้

(๑) วัตถุประสงค์ของการเก็บหรือรวบรวมพันธุ์พืช

(๒) จำนวนหรือปริมาณของตัวอย่างพันธุ์พืชที่ต้องการ

(๓) ข้อมูลพันของผู้ได้รับอนุญาต

(๔) การกำหนดความเป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาในผลงานการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ทดลอง หรือวิจัยที่ได้มาจากการใช้พันธุ์พืชในข้อตกลง

(๕) การกำหนดจำนวน อัตรา และระยะเวลาการแบ่งปันผลประโยชน์ตามข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ในผลิตภัณฑ์ที่ได้มาจากการใช้พันธุ์พืชในข้อตกลง

(๖) อายุของข้อตกลง

(๗) การยกเลิกข้อตกลง

(๘) การกำหนดวิธีการระงับข้อพิพาท

กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช

ให้จัดตั้งกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่งเรียกว่า “กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช” ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายในการช่วยเหลือและอุดหนุนกิจการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัย และการพัฒนาพันธุ์พืช แหล่งที่มาของเงินและทรัพย์สินของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช

(๑) เงินรายได้จากข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ตามที่มีการเก็บรวบรวมพันธุ์พืชทั่วไป พันธุ์พืชป่า หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพันธุ์พืช

(๒) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้รับจากการจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืช

(๓) เงินอุดหนุนจากรัฐบาล

(๔) เงินหรือทรัพย์สินที่มีผู้อุทิศให้

(๕) ดอกผลและผลประโยชน์อื่นใดที่เกิดจากกองทุน

เงินกองทุนให้ใช้จ่ายเพื่อกิจการดังต่อไปนี้

(๑) ช่วยเหลือและอุดหนุนกิจการใด ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัย และการพัฒนา พันธุ์พืช

(๒) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้เพื่ออุดหนุนการอนุรักษ์ การวิจัย และการพัฒนาพันธุ์พืชของ ชุมชน

(๓) เป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารกองทุน

การคุ้มครองสิทธิของผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืช

กรณีที่มีการฝ่าฝืนสิทธิของผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่หรือผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ตามที่กำหนดให้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ขาย หรือจำหน่าย นำเข้ามาหรือส่งออก หรือที่กำหนดให้ชุมชน มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการปรับปรุงพันธุ์แล้วแต่กรณี ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ทรงสิทธิตาม จำนวนที่ศาลเห็นสมควรโดยคำนึงถึงความร้ายแรงของความเสียหาย รวมทั้งการสูญเสียผลประโยชน์และค่าใช้จ่าย อันจำเป็นในการบังคับตามสิทธิของผู้ทรงสิทธิ

บรรดาพันธุ์พืชหรือสิ่งที่อยู่ในความครอบครองของผู้กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนสิทธิของผู้ทรง สิทธิในพันธุ์พืชใหม่หรือผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นตามที่กำหนดให้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ขาย หรือจำหน่าย นำเข้ามาหรือส่งออก หรือที่กำหนดให้ชุมชนมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการปรับปรุงพันธุ์แล้วแต่กรณี ให้ศาลสั่งริบเสียทั้งสิ้น

บทกำหนดโทษ

“พนักงานเจ้าหน้าที่” เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับกรรมวิธีในการปรับปรุงพันธุ์พืช หรือยินยอมให้ผู้อื่น ใช้ซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่ โดยมิชอบหรือมิได้รับความยินยอมจากผู้จดทะเบียน ต้องระวางโทษ จำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่แสนบาท หรือ ทั้งจำทั้งปรับ

“ผู้ยื่นขอจดทะเบียน” แสดงข้อความอันเป็นเท็จแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อให้ได้หนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่หรือพันธุ์พืชเฉพาะถิ่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่แสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

“ผู้ละเมิด ”

- ไม่ปฏิบัติตามที่กำหนดในเรื่องการเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น หรือพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่แสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

- ปลอมแปลง หรือใช้เครื่องหมายเลียนแบบ หรือกระทำการใดๆ เพื่อให้บุคคลอื่นหลงเข้าใจผิดว่าพันธุ์พืชนั้นเป็นพันธุ์พืชที่ได้รับความคุ้มครอง ต้องระวางโทษจำคุกหกเดือนถึงห้าปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นถึงสองแสนบาท

“ผู้ทรงสิทธิ ”

ไม่แสดงเครื่องหมายให้ปรากฏที่ส่วนขยายพันธุ์พืชใหม่ ภาชนะบรรจุหรือหีบห่อ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

วิเคราะห์พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นพระราชบัญญัติที่ว่าด้วยเรื่องการคุ้มครองพันธุ์พืช ๓ ระบบ ประกอบด้วย

๑. ระบบการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ที่เป็นการคุ้มครองเชิงทรัพย์สินทางปัญญาให้สิทธิกับนักปรับปรุงพันธุ์พืช

๒. ระบบการจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ให้สิทธิความเป็นเจ้าของกับชุมชน

๓. ระบบการแจ้งและอนุญาตให้ใช้พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า เพื่อการศึกษา ทดลองวิจัย และปรับปรุงพันธุ์ ซึ่งเป็นการคุ้มครองเชิงอนุรักษ์ รวมถึงการบริหารจัดการกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ มีเนื้อหาสาระบางเรื่องที่ยังคงมีข้อปรับปรุง ที่ยังไม่ครอบคลุมและเหมาะสมกับสภาพปัญหา ตลอดจนการเข้ามามีบทบาทของบริษัทข้ามชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทยที่อาจจะส่งผลกระทบต่อเกษตรกร เช่น

๑. กรณีเรื่องอายุการคุ้มครองพันธุ์พืช มาตรา ๓๑ ที่กำหนดว่า หนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ให้มีอายุดังต่อไปนี้

(๑) พืชที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ภายในเวลาไม่เกิน ๒ ปี ให้มีอายุ ๑๒ ปี

(๒) พืชที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ในเวลาเกินกว่า ๒ ปี ให้มีอายุ ๑๗ ปี

(๓) พืชที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ในเวลาเกินกว่า ๒ ปี ให้มีอายุ ๒๗ ปี

เห็นได้ว่า การกำหนดเรื่องอายุการคุ้มครองพันธุ์พืชอาจจะก่อให้เกิดปัญหาหลายด้าน เนื่องจากพันธุ์พืชในปัจจุบันมีการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์เพื่อให้ได้ผลผลิตที่รวดเร็วเพิ่มขึ้น จนอาจเป็นการยากที่จะกำหนดให้แน่นอนว่าพันธุ์พืชนั้นให้ผลผลิตที่อยู่ภายในระยะเวลา ๒ ปี หรือระยะเวลาสั้นกว่านั้นก็ยากที่จะพิสูจน์ในข้อเท็จจริงได้ เนื่องจากหากมีการขยายพันธุ์พืชหรือเพาะปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ที่ต่างชนิดกันก็ย่อมมีระยะเวลาที่จะให้ผลผลิตที่แตกต่างกัน เช่น การเพาะพันธุ์จากเมล็ดและการซื้อต้นพันธุ์พืชจากการตอนกิ่งก็ให้ผลผลิตไม่พร้อมกันทั้งที่เป็นพืชชนิดเดียวกัน อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น เช่น สภาพภูมิประเทศ สภาพ

ภูมิอากาศ เป็นต้น และอีกกรณี คือ พืชชนิดนั้นอาจจะใช้ประโยชน์ได้จากหลายส่วนไม่ว่าจะเป็นผลผลิตหรือการใช้เนื้อไม้ เช่น ยางพารา ยูคาลิปตัส สัก เป็นต้น จะมีการกำหนดให้ได้รับความคุ้มครองเพียงใดและใช้เกณฑ์ในข้อใดพิจารณา อีกทั้งปัญหาสำคัญ คือ ระยะเวลาของการให้ความคุ้มครองที่บางส่วนอาจจะน้อยเกินไปจนทำให้ผู้ที่ได้รับสิทธินั้นไม่ได้รับผลประโยชน์จากงานของตนเอง คือ ในการเริ่มต้นของการได้รับความคุ้มครองในพันธุ์พืชอายุสั้นตาม (๑) ที่ได้รับความคุ้มครองเพียง ๑๒ ปี นั้น เมื่อพิจารณาจากความเป็นจริงในการที่จะจัดจำหน่ายพันธุ์พืชใหม่ที่ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ยังไม่เป็นที่รู้จักและเป็นที่สนใจของตลาด จะมีการใช้ระยะเวลาพอสมควร บางครั้งกว่าจะได้รับประโยชน์ในเรื่องการคุ้มครองก็ล่วงเลยระยะเวลาไปพอสมควรแล้ว หากได้รับความคุ้มครองที่สั้นก็จะทำให้นักปรับปรุงพันธุ์พืช หรือผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชดังกล่าวเสียประโยชน์จากการคุ้มครองพันธุ์พืชที่ควรจะได้รับ

๒. กรณีที่ให้ผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชที่ได้รับความคุ้มครองนั้น เป็นผู้ที่มีสิทธิเด็ดขาดที่จะใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชที่ตนเองถือสิทธิอยู่ มาตรา ๓๓ ที่กำหนดว่า ผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิตขายหรือจำหน่ายด้วยประการใด นำเข้ามาในราชอาณาจักร ส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือมีไว้เพื่อกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าวซึ่งส่วนขยายพันธุ์พืชใหม่

ความในวรรคหนึ่งไม่ให้ใช้บังคับแก่กรณีดังต่อไปนี้

(๔) การเพาะปลูกหรือขยายพันธุ์สำหรับพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับ ความคุ้มครองโดยเกษตรกรด้วยการใช้ส่วนขยายพันธุ์ที่ตนเองเป็นผู้ผลิต แต่ในกรณีที่รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการประกาศให้พันธุ์พืชใหม่นั้นเป็นพันธุ์พืชที่ควรส่งเสริมการปรับปรุงพันธุ์ให้เกษตรกรสามารถเพาะปลูกหรือขยายพันธุ์ได้ไม่เกินสามเท่าของปริมาณที่ได้มา

เห็นได้ว่า กฎหมายไม่ได้ห้ามเกษตรกรทำการเก็บเมล็ดพันธุ์ หรือส่วนขยายพันธุ์ที่เป็นผลผลิตของตนเองไว้เพื่อใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ หรือส่วนขยายพันธุ์ให้กับเกษตรกร โดยมีการยกเว้นให้อำนาจรัฐมนตรีที่เป็นผู้บังคับใช้ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้อำนาจให้ความเห็นชอบส่งเสริมการปรับปรุงพันธุ์ให้เกษตรกรสามารถเพาะปลูกหรือขยายพันธุ์ได้ไม่เกินสามเท่าของปริมาณที่ได้ซื้อจากผู้เป็นเจ้าของพันธุ์พืชนั้น แต่ด้วยเหตุที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะทำให้สิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์ถูกลดทอนไปอย่างมากจากการที่ไม่มีการจำกัดการใช้ซ้ำซึ่งส่วนขยายพันธุ์ที่เป็นผลผลิตของเกษตรกร เช่น นายแดงได้ซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าว กข๑๑ มา ๑๐ กระสอบ แล้วภายหลังการเพาะปลูกนายแดงได้ผลผลิตเป็น ๑๐๐ กระสอบ นายแดงจึงได้ขยายไปปลูกในพื้นที่แปลงอื่นของนายแดง ทำให้เจ้าของพันธุ์ กข๑๑ เสียผลประโยชน์ไปอย่างมาก ดังนั้น การจำกัดสัดส่วนของการใช้ซ้ำจึงควรต้องนำมาพิจารณาด้วย เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ตามสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์ และต้องไม่ให้เกษตรกรได้รับผลกระทบมากเกินไป เพราะเกษตรกรก็ควรได้รับสิทธิของเกษตรกรในการที่จะมีสิทธิใช้ส่วนขยายพันธุ์พืชซ้ำได้ เพื่อเป็นการลดต้นทุนทางการผลิตให้แก่เกษตรกร

ภาคการเกษตรทั่วโลกมีองค์ประกอบที่เหมือนกัน คือ เกษตรกรมีทั้งรายย่อยและบริษัท การเกษตรขนาดใหญ่ระดับประเทศ หรือบริษัทข้ามชาติเข้ามาลงทุน ทำให้มีการพัฒนาเมล็ดพันธุ์และสายพันธุ์ที่แตกต่างกันไป โดยที่บริษัทการเกษตรขนาดใหญ่หรือบริษัทข้ามชาติจะทำการศึกษาและพัฒนาเมล็ดพันธุ์โดยการวิจัยและพัฒนา ในขณะที่เกษตรกรรายย่อยจะใช้วิธีการเก็บรักษาพันธุ์พืชเพื่อนำไปปลูกต่อ โดยไม่ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่ทุกครั้งที่ต้องการปลูก การเก็บรักษาพันธุ์พืชเพื่อปลูกต่อ เป็นการทำให้ นักปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่และบริษัทที่ลงทุนศึกษาและพัฒนาเมล็ดพันธุ์ไม่ได้รับผลประโยชน์มากเท่าที่ควรจะเป็น เพราะเกษตรกรไม่จำเป็นต้องซื้อเมล็ดพันธุ์จากบริษัททุกครั้งที่ทำ การเพาะปลูก สำหรับประเทศไทยการเก็บสายพันธุ์เพื่อปลูกต่อและแลกเปลี่ยนระหว่างเกษตรกรเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการปรับปรุงพันธุ์แบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นการขยายพันธุ์และปรับปรุงพันธุ์โดยใช้ต้นพันธุ์ที่ต่ำ เพราะอาศัยการขยายพันธุ์และสร้างความหลากหลายให้กับสายพันธุ์ตาม

ธรรมชาติ นอกจากนี้การปรับปรุงพันธุ์พืชที่มาจากวิถีกษัตริกรรมแบบดั้งเดิมมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาพันธุ์ข้าวของประเทศไทยที่มีการพัฒนาหลายสายพันธุ์ เช่น ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลลา ข้าวสังข์หยด ข้าวลิ้มผิว เป็นต้น ข้าวเหล่านี้เป็นข้าวคุณภาพและมีศักยภาพในการแข่งขันสูง ปัจจุบันประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกข้าวประมาณ ๑ ใน ๓ ของพื้นที่ทั้งหมด ด้วยภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ทำให้สามารถปลูกข้าวได้หลากหลายสายพันธุ์ จึงมีการพัฒนาและปรับปรุงสายพันธุ์ข้าวไทยหลายๆ ชนิดให้มีความหอมและคุณภาพดี แต่การนำมาศึกษาวิจัยพัฒนาและต่อยอดยังมีอยู่เป็นจำนวนน้อย จึงเกิดความกังวลว่าจะทำให้ประเทศไทยสูญเสียความได้เปรียบในส่วนนี้ เนื่องจากอาจจะเกิดการถ่ายเทพันธุ์ข้าวระหว่างประเทศสมาชิกที่อาจจะสามารถนำพันธุ์ข้าวของประเทศไทยไปพัฒนาต่อยอด และส่งผลในเรื่องต้นทุนเมล็ดพันธุ์ข้าวที่จะมีราคาสูงขึ้น เช่นเดียวกับผลไม้ไทยหลายชนิดที่เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ เช่น ทูเรียน ลำไย สับปะรด เป็นต้น ส่วนใหญ่มาจากการปรับปรุงพันธุ์ของเกษตรกรรายย่อยหรือวิถีกษัตริกรรมของไทยแบบดั้งเดิม ทำให้เกิดความหลากหลายและเกิดการพัฒนาศักยภาพสายพันธุ์ผลไม้ของไทย ดังนั้น หากประเทศไทยจะทำความตกลงระหว่างประเทศใดๆ ก็ตามที่จะมีผลกระทบต่อวิถีกษัตริกรรมของไทยจะต้องคำนึงและพิจารณาถึงเรื่องนี้เป็นสิ่งสำคัญ

ในส่วนของการเข้าร่วมในอนุสัญญาว่าด้วยการค้าพันธุ์พืชใหม่ หรืออนุสัญญา ยูโปฟ ๑๙๙๑ ซึ่งเป็นอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ มีการกำหนดไว้ในข้อบังคับให้ประเทศที่เข้าร่วมต้องเป็นสมาชิก ดังนั้น การที่ประเทศไทยจะเข้าร่วมในอนุสัญญา จึงเป็นประเด็นที่มีหลายฝ่ายคัดค้านให้รัฐบาลพิจารณาให้รอบคอบและรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร มีการทำอุตสาหกรรมทางการเกษตร ซึ่งเงื่อนไขการเข้าเป็นสมาชิกในอนุสัญญา จะต้องเป็นไปโดยความสมัครใจ การถอนตัวออกจากการเป็นประเทศสมาชิกจะทำได้ยาก และอาจมีผลทำให้ประเทศต้องสูญเสียค่าชดเชยในภายหลัง ซึ่งก็มีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย โดยเฉพาะเรื่องเมล็ดพันธุ์พืช การผูกขาดโดยบริษัทการเกษตรขนาดใหญ่เป็นระยะเวลาที่นานขึ้นจากเดิมเป็น ๒๐ - ๒๕ ปี ซึ่งการซื้อเมล็ดพันธุ์จากบริษัทเท่ากับเกษตรกรยอมรับว่าจะไม่เก็บส่วนใดๆ ของพืชเพื่อนำไปปลูกต่อ ทำให้ต้องมีการซื้อเมล็ดพันธุ์ทุกรอบ โดยที่เมล็ดพันธุ์อาจจะมีราคาแพงซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของพืช ส่งผลให้ราคาเมล็ดพันธุ์พืชในประเทศมีราคาสูงขึ้น อีกทั้งอนุสัญญา นี้เปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติสามารถนำเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นไปปรับปรุงพัฒนา ซึ่งอาจจะมีการนำเมล็ดพันธุ์เหล่านั้นไปทำการวิจัยและจดสิทธิบัตรพันธุ์พืชที่พัฒนาใหม่ ซึ่งอาจจะเป็นผลเสียต่อเกษตรกรไทยโดยตรง เพราะถ้านำพันธุ์พืชใหม่นี้มาปลูกแล้วจะไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกเองหรือนำไปปลูกต่อได้เหมือนเช่นในอดีต ทำให้ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่จากผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ได้เพียงเท่านั้น เท่ากับว่าเป็นการเพิ่มต้นทุนทางการเกษตรให้สูงขึ้น เพราะถึงแม้ว่าจะมีการอนุญาตให้เกษตรกรเก็บเมล็ดพันธุ์พืชขนาดเล็กไว้ขยายพันธุ์เพื่อการบริโภคต่อได้ แต่เกษตรกรไทยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นทำการเกษตรเพื่อจำหน่ายผลผลิตมากกว่าการบริโภค นอกจากนั้นยังเกิดข้อจำกัดของเกษตรกรในการเก็บรักษาและใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีความคุ้มครองในฤดูกาลต่อไปของเกษตรกร ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของเกษตรกร เนื่องจากจะไม่สามารถใช้วิธีการเพาะปลูกตามวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การปลูกข้าวหอมมะลิซึ่งเป็นพืชพื้นเมืองของไทยจะไม่ได้รับการคุ้มครอง ประเทศอื่นสามารถใช้ประโยชน์จากเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยให้เหตุผลว่าจะเป็นการนำไปพัฒนาพันธุ์ต่อยอดเพื่อให้เกิดพันธุ์ใหม่ จากนั้นผู้พัฒนาพันธุ์ใหม่นั้นสามารถนำมาจดสิทธิบัตรและหาประโยชน์จากการขายเมล็ดพันธุ์เชิงพาณิชย์ หรือกรณีที่เกษตรกรปลูกข้าว โดยปกติแล้วจะมีการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไปตากและคัดเมล็ดพันธุ์ไว้เพื่อปลูกในฤดูกาลต่อไป ซึ่งจะเป็นการลดต้นทุนทางการเกษตรลง แต่ถ้าหากไม่สามารถใช้ซ้ำได้ในเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้จากแปลงนาของตนเอง เกษตรกรก็จะได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากจากการที่จะต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ และเมื่อนำมาปลูกได้ผลผลิตแล้วจะไม่สามารถเก็บผลผลิตเพื่อใช้เพาะปลูกในฤดูกาลต่อไปได้ จึงเห็นได้ว่า ระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้อนุสัญญา ฉบับนี้ ได้สร้างอำนาจทางการตลาดให้กับบริษัทการเกษตรขนาดใหญ่ แต่ในส่วน of เกษตรกรและ

นักปรับปรุงพันธุ์รายย่อยจะเป็นการจำกัดโอกาส จึงส่งผลกระทบต่อเกษตรกรกรรมและการดำรงชีวิตของเกษตรกรภายในประเทศ โดยที่ระบบเกษตรกรกรรมของประเทศไทยเป็นระบบการเกษตรขนาดเล็กที่ทำโดยเกษตรกรรายย่อย การเก็บ รักษา และแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ เป็นสิ่งที่เกษตรกรถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตซึ่งอนุสัญญาฯ นี้ประเทศสมาชิกส่วนใหญ่เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว เป็นประเทศอุตสาหกรรม ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาจำนวนมาก การปรับปรุงพันธุ์มีอยู่อย่างจำกัด หรือหากจะมีอยู่บ้างก็เป็นการปรับปรุงพันธุ์ที่อาศัยการลงทุนจากภาครัฐ ส่วนในด้านการปรับปรุงพันธุ์และการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ยังคงมีอยู่ในระดับต่ำ ประเทศที่เป็นสมาชิกโดยส่วนใหญ่เป็นประเทศพัฒนาจะมีพันธุ์พืชพื้นเมืองน้อย แต่โอกาสที่จะพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ๆ มีอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะให้ความสำคัญกับการศึกษาค้นคว้า การวิจัย ขณะที่ประเทศไทยมีลักษณะตรงกันข้าม เนื่องจากเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีความแตกต่างของพันธุ์พืชในแต่ละพื้นที่ มีความหลากหลายระหว่างชนิดพันธุ์ ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยจึงเห็นว่า ประเทศไทยควรที่จะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมที่จะเข้าเป็นสมาชิกในอนุสัญญาฯ และเห็นว่าการเรียกร้องให้เป็นสมาชิกในอนุสัญญาฯ เป็นการเรียกร้องเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของบริษัทการเกษตรขนาดใหญ่มากกว่า เพื่อเป็นการแลกกับผลประโยชน์อย่างอื่น นั่นคือหากเกษตรกรเก็บเมล็ดพันธุ์ไปปลูกต่อเพื่อขายโดยไม่ได้รับอนุญาตถือว่าการกระทำที่ผิดกฎหมาย โดยที่ไม่ได้จำกัดเพียงแค่พันธุ์พืชที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ แต่ยักรวมถึงสายพันธุ์ที่ยังมีลักษณะสำคัญของพันธุ์พืชใหม่ของบริษัทไปปรากฏอยู่ด้วย ผลกระทบดังกล่าวนี้จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตเกษตรกรไทยทั่วประเทศ ที่อาจจะต้องเปลี่ยนวิถีการทำเกษตร ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์จากบริษัททุกฤดูกาล แทนที่จะเป็นการเก็บและพัฒนาเมล็ดพันธุ์เฉพาะถิ่นของชุมชน อีกทั้งการนำผลผลิตที่ได้จากพันธุ์พืชดังกล่าวไปแปรรูปผลิตผลผลิตต่างๆ ทั้งการนำไปทำเป็นยาสมุนไพรก็ถือว่าผิด ซึ่งประเทศไทยมีการผลิตยาที่ทำจากสมุนไพรเป็นจำนวนมากไม่น้อยข้อนี้เองที่ทำให้ยาที่ผลิตจากสมุนไพรและพืชจะถูกผูกขาดไปด้วย สุดท้ายก็จะมีผลกระทบต่อการครอบครองผลิตภัณฑ์ยาหรือสูตรยาจากสมุนไพร ซึ่งปัจจุบันมีพืชสมุนไพรไทยกว่า ๒,๐๐๐ ชนิด ที่เป็นทั้งรู้จักและนำมาใช้ประโยชน์ และยังมีอีกจำนวนมากที่พบว่ามิใช่ผู้ประกอบการอยู่ในตลาดสมุนไพรทั้งขนาดกลางและขนาดเล็ก โดยถูกนำมาใช้ในการแพทย์แผนไทย ซึ่งตลาดสมุนไพรไทยมีศักยภาพที่จะเติบโตได้ในอนาคต ดังนั้น การเข้าเป็นสมาชิกอนุสัญญาฯ ประเทศไทยจะต้องพิจารณาความพร้อมภายในประเทศอย่างรอบด้าน เนื่องจากมีผลกระทบต่อหลายภาคส่วน โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นประชาชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ เป็นผู้ที่มีรายได้น้อยและยังขาดความรู้ความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการปรับปรุงพันธุ์ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ

ในส่วนการเข้าร่วมความตกลงที่ครอบคลุมและก้าวหน้าสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก หรือ ความตกลง CPTPP ของประเทศไทย ก็ได้มีเงื่อนไขให้สมาชิก CPTPP จะต้องเข้าร่วมอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ด้วย ซึ่งก็มีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย จึงต้องมีการพิจารณาให้รอบคอบก่อนที่จะเข้าร่วมเช่นเดียวกัน เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์นานาชนิด จึงเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรม เนื่องมาจากสองปัจจัยด้วยกัน ปัจจัยแรก คือด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้นที่เป็นแหล่งอาศัยของพรรณไม้และพันธุ์สัตว์จำนวนมาก มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่หลากหลายและเอื้อต่อการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิต จึงก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง และปัจจัยที่สอง คือ สภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ จึงทำให้ระบบเกษตรกรกรรมของไทยมีความหลากหลายทางพันธุ์พืชสูง พันธุ์พืชที่ตีจำนวนมากที่มีอยู่นั้นไม่ได้เกิดจากการค้นคว้าวิจัย ไม่ได้เกิดจากบริษัทการเกษตรใหญ่ เช่น ข้าวพันธุ์ดีที่มีอยู่ในประเทศ เช่น ข้าวหอมมะลิ ข้าวสังข์หยด ข้าวเจ้าแตก หรือพันธุ์ผลไม้ เช่น ทุเรียนหมอนทอง มะม่วงยายกล่ำ และผลไม้อีกหลายพันธุ์ล้วนมาจากชุมชนเกษตรกรกรรม ฉะนั้น การที่เกษตรกรเก็บพันธุ์พืชไปปลูกต่อ รวมทั้ง

การคัดเลือกสายพันธุ์พืช จึงยังคงเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันและมีความสำคัญ เป็นอย่างมากต่อการเกษตรกรรม ฉะนั้น หากประเทศไทยจะเข้าร่วมความตกลง CPTPP ก็จะต้องยอมรับเงื่อนไขในอนุสัญญาระหว่างประเทศเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ด้วย เพราะโดยเนื้อหาของอนุสัญญาฯ มีเป้าหมาย เรื่อง การขยายสิทธิผูกขาดเรื่องพันธุ์พืชและการลดทอนสิทธิเกษตรกร ซึ่งก็คือ เป็นการให้สิทธิผูกขาดแก่นักปรับปรุงพันธุ์หรือบริษัทเมล็ดพันธุ์ ฉะนั้น การเข้าร่วมความตกลง CPTPP ทางกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ก็ควรที่จะต้องมีการหารือร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการเกษตรและพันธุ์พืช โดยอยู่บนพื้นฐานของการรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรและประเทศเป็นสำคัญ มีการเตรียมความพร้อมด้านงบประมาณ บุคลากร ความพร้อมของเกษตรกร ทั้งการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ รวมถึงเกษตรกรก็ต้องมีการปรับตัว เพื่อยกระดับของเกษตรกรให้เกิดการแข่งขันและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น

ฉะนั้น การที่จะเข้าเป็นสมาชิกอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ และการเข้าร่วมความตกลงที่ครอบคลุมและก้าวหน้าสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก จึงควรที่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องและเหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสถานการณ์ด้านอาหารของประชากรภายในประเทศ โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์โรคระบาดโควิด - ๑๙ เรื่องพันธุ์พืช การเกษตรกรรม การผลิตอาหาร เป็นสิ่งสำคัญที่แต่ละประเทศให้ความสนใจ เพราะไม่เช่นนั้นอาจจะทำให้เกิดความเสียหายที่จะเกิดความเสียหายต่อระบบเกษตรกรรมและกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศได้

สิ่งสำคัญที่ภาครัฐควรที่จะต้องดำเนินการคือ

๑. การให้ความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกรและชุมชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่
๒. การสนับสนุนให้เกษตรกรและชุมชนจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พืชสมุนไพร เพื่อจัดทำฐานข้อมูล
๓. การส่งเสริมให้เกษตรกรรู้จักปกป้องสิทธิด้านทรัพย์สินทางปัญญาของตนและชุมชนไม่ให้ถูกริดรอนสิทธิ
๔. การสร้างองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้เกิดนักปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่
๕. การปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎระเบียบ มาตรการภาษีในส่วนที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศให้สามารถนำไปใช้ได้จริงและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อทุกภาคส่วน
๖. การมีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน เพราะไม่เช่นนั้นอาจจะทำให้เกิดความเสียหายที่จะเกิดความเสียหายต่อระบบเกษตรกรรมและความมั่นคงทางอาหารของประเทศ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของเกษตรกรเป็นสิ่งสำคัญ
๗. ภาครัฐควรต้องมีมาตรการระยะยาวในแต่ละด้าน เช่น นโยบายเพิ่มผลผลิตในภาคการเกษตร นโยบายป้องกันการผูกขาดจากกลุ่มทุนบริษัทขนาดใหญ่ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการช่วยให้เกษตรกรไทยสามารถแข่งขันกับต่างชาติได้ และผลประโยชน์ก็ควรมีการกระจายสู่คนทุกกลุ่มให้ได้มากที่สุด

บทสรุป

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นพระราชบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชแก่เกษตรกร ซึ่งการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชตั้งอยู่บนแนวคิดและหลักการที่สำคัญ คือ การเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ ประเทศที่พัฒนาแล้วเมื่อได้เข้าถึงทรัพยากรพันธุ์พืชและปรับปรุงพันธุ์จนเป็นพันธุ์พืชใหม่ ได้อำนาจสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์เด็ดขาดเหนือพันธุ์พืชใหม่ในฐานะเป็นผู้คิดค้น ได้รับความคุ้มครองทางทรัพย์สินทางปัญญา ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาก็อ้างสิทธิเหนือพันธุ์พืชใหม่ เพราะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดพันธุ์พืชใหม่

ในฐานะเป็นประเทศถิ่นกำเนิด เป็นผู้ดูแลอนุรักษ์พันธุ์พืชดั้งเดิม และจากการที่ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม จึงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกรภายในประเทศ การให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชมีความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรพันธุ์พืช เป็นการให้ความสำคัญกับเกษตรกรรายย่อยที่มีอยู่จำนวนมากภายในประเทศ เนื่องจากเป็นตัวแปรสำคัญต่อความหลากหลายทางชีวภาพและมีบทบาทหลักที่จะทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร ฉะนั้น เพื่อไม่ให้เกษตรกรไทยเกิดการละเลยในการที่จะพัฒนาพันธุ์พืชด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต หรือจากการที่กฎหมายนั้นมีผลบังคับใช้แล้วทำให้เกิดการปิดกั้นความคิดในการพัฒนาสายพันธุ์ของเกษตรกร จึงจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยน ปรับปรุงสาระสำคัญของกฎหมายให้สอดคล้องและเกิดความเหมาะสม เพื่อให้เกิดความคุ้มครองสิทธิแก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชได้อย่างเพียงพอ ลดข้อจำกัดในเรื่องโอกาสการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ๆ ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนได้อนุรักษ์พัฒนาและใช้ประโยชน์พันธุ์พืชของชุมชน ส่งเสริมการปรับปรุงพันธุ์จากเกษตรกรรายย่อยเพื่อไม่ให้ขัดกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของเกษตรกรภายในประเทศ ซึ่งในแต่ละปีมีผู้แจ้งความประสงค์ขอให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกาศกำหนดชนิดพันธุ์พืชใหม่ที่สามารถขอรับความคุ้มครองเพิ่มขึ้นจากเดิมมาโดยตลอด ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่ต้องการส่งเสริม กระตุ้น สร้างแรงจูงใจให้เกิดการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ ด้วยการให้สิทธิคุ้มครองตามกฎหมายแก่นักปรับปรุงพันธุ์พืช

บรรณานุกรม

- กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. ทรัพย์สินทางปัญญาของสหภาพยุโรป : อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV ๑๙๙๑). <https://api.dtn.go.th/files/v๓/๕cfff๗๕๖b๑ac๙ee๐๗๓b๗bec๒๑/download> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- กรุงเทพธุรกิจ, CPTPP คืออะไร ทำไมเราต้องสนใจเรื่องนี้.
- <https://www.bangkokbiznews.com/business/๘๗๗๙๙๒> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- กลุ่มงานวิชาการ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๕ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. แผ่นพับความหลากหลายทางชีวภาพ. <http://academicparo๕.dnp.go.th/wp-content/uploads/๒๐๒๐/๐๔/แผ่นพับความหลากหลายทางชีวภาพปรับหน้า.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- คณะกรรมการการต่างประเทศ สภาผู้แทนราษฎร. สรุปผลการประชุม คณะกรรมการการต่างประเทศ สภาผู้แทนราษฎร. https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/๒๕_foreign/ewt_dl_link.php?nid=๓๖๑&filename=index (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- ทัตชญา เศรษฐชนะกฤต. “การให้ความคุ้มครองพันธุ์พืช ศึกษากรณีร่างข้อตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างสหรัฐกับประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, ๒๕๕๔, ใน <https://repository.au.edu/server/api/core/bitstreams/๑b๗fbf๒๐-๔c๔e-๔๕ad-๘๘da-๘๙caec๖b๙๕๐c/content> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- ปฏิเวทย์ ยาวงษ์. เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์พืช. วารสารการเมืองการปกครอง ๑๑ ฉ.๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๔) : ๕๖ - ๕๗. Sanyarat,+{userGroup},+๔.ปฏิเวทย์ +ยาวงษ์+๔๙-๗๒ (๘).pdf. (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- ประชาไท. เติมนิตราภาพ : ความมั่นคงทางอาหารกับร่างพ.ร.บ.คุ้มครองเมล็ดพันธุ์ฉบับใหม่. <https://prachatai.com/journal/๒๐๑๘/๐๒/๗๕๔๗๔> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- รุจินันท์ วาจิวัฒน์รัตน์. “มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองเกษตรกร กรณีศึกษาการแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒”. D:/Users/parliament/Downloads/tci_admin,+Journal+manager,+๘-๒๓%๒๐(๔).pdf (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- รัชนิกร ลาภวิชชา พรหมศักดิ์. “ระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ : มุมมองเชิงกฎหมายเปรียบเทียบ.” วารสารนิติศาสตร์ ๔๗ ฉ.๓ (กันยายน ๒๕๖๑) : ๖๘๕ - ๖๘๖. <https://so๐๕.tci-thaijo.org/index.php/tulawjournal/article/view/๑๙๖๑๘๓/๑๓๖๓๗๘> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- วิชา อิติประเสริฐและจิระศักดิ์ กิริตคุณกร. ระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชในประเทศไทย. วารสารวิชาการเกษตร ๒๑ ฉ.๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๖) : ๑๗๒. <http://www.doa.go.th/web-itc/li.PDF> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. ปฏิรูปเกษตรกรรมเพื่อความมั่นคงทางอาหาร : บทวิเคราะห์และปฏิบัติการทางนโยบาย. สมุทรสาคร, ๒๕๕๔.
- วันเฉลิม จันทรากุล. ความมั่นคงด้านอาหารของไทยภายใต้สัญญา UPOV ๑๙๙๑. วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์ ๒๒ ฉ.๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๒๒๔. ysawita,+{userGroup},+วิชาการ_๒๑_๒๔๗๑๐๕_วันเฉลิม++จันทรากุล+OK (๘).pdf. (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๕).

